

Productiereglement 'Wâldgieltsje'
inzake certificering en gebruik van het keurmerk
'erkend streekproduct'.

Stichting Wrâldfrucht
Voorstraat 1
9285 NM Buitenpost
Tel. 0511-54 24 76

Naam van product(groep): 'Wâldgieltsje' (aardappelen)
Handelsnaam: 'Wâldgieltsje' / 'Wâldgieltsjes'

Algemeen

Vanouds worden in 'De Wâlden' vele soorten land- en tuinbouwgewassen geteeld, waaronder ook verschillende rassen van aardappelen.

Van deze rassen heeft het 'Wâldgieltsje' in 'De Wâlden' een grote naam.

In de loop van de laatste 50 jaren hebben nieuwe rassen met een grotere opbrengst de 'Wâldgieltsjes' tot op de rand van de afgrond terug gedrongen.

Particuliere liefhebbers in 'De Wâlden' en het pionierswerk van de familie Wilman uit Engwierum hebben er voor gezorgd dat het 'Wâldgieltsje' niet verloren is gegaan.

Historie

Het 'Wâldgieltsje', een ras van de Aardappel (*Solanum tuberosum*) is in 'De Wâlden' een begrip.

Het 'Wâldgieltsje' is een landras, waarvan de ouders en de herkomst in feite onbekend zijn.

Er wordt door velen van uit gegaan dat de 'Wâldgieltsjes' of zijn directe voorouders al rond het jaar 1700 in Fryslân aanwezig waren.

Geloofsvervolgden uit de Palts, de Elzas, Bourgondië, Dauphiné en Piemonte vormden de asielzoekers uit die tijd en vonden in Nederland een nieuw thuis.

Zij brachten naar alle waarschijnlijkheid ook de aardappel mee, alhoewel dat niet zo precies werd gedocumenteerd.

Het oudste bericht over de aardappel in Fryslân werd in 1718 door de grietman van Haskerland geschreven en wijst er op dat de teelt en de consumptie van de aardappel met name bij de arme bevolking in die streek al is ingeburgerd.

Het best gedocumenteerde spoor van de aardappel in 'De Wâlden' loopt van Schwarzenau in Duitsland naar Westerveen bij Surhuisterveen en verder naar Germantown in Pennsylvania in de Verenigde Staten van Amerika.

In het jaar 1720 vestigde zich een groep zogenaamde 'dompelaars' onder aanvoering van Alexander Mack in de buurt van Surhuisterveen.

Het woord 'dompelaars' gebruikte men voor groeperingen die zich bedienden van de volwassen doop door onderdompeling.

Mack was al eerder met zijn volgelingen gevlucht vanuit Schriesheim bij Heidelberg, en moest in 1720 ook Schwarzenau in het prinsdom Sayn-Wittgenstein verlaten.

In Surhuisterveen, dat destijds een overwegend doopsgezinde gemeente was, vond de groep asielzoekers een nieuw thuis.

De aardappel was toen al in veel Duitse protestantse landstrekken bekend en vormde daar steeds meer het hoofdvoedsel van de armen.

Ruim een eeuw later werd het gegeven dat de 'dompelaars' de aardappel hadden meegenomen naar de Wâlden op basis van de overlevering in Surhuisterveen gedocumenteerd.

De Groep van Mack bleef niet lang en volgde in 1729 een andere groep geloofsgenoten die aanvankelijk vanuit Schwarzenau naar Krefeld waren uitgeweken en die al in 1728 emigreerde naar Pennsylvania.

In Pennsylvania ontstond uit de broederschap van Mack de 'Church of the Brethern' die in de zestiger jaren van de twintigste eeuw zo'n 200.000 leden telde.

De aardappel, misschien zelfs het 'Wâldgieltsje', namen zij ongetwijfeld opnieuw mee naar hun nieuwste vaderland. (*)

De schaarse documentatie over de 'Wâldgieltsjes' geeft soms aanleiding tot verwarring.

Het lijkt er op dat in de loop van de tijd individuele veredelaars en selecteurs hun eigen vorm van de 'Gieltsjes' ontwikkelden.

Sommige bronnen gaan er van uit dat het ras in (of rond) 1890 is ontstaan.

Kweker is in dat geval van der Werf uit Berlikum, die de naam 'Berlikumer Geeltje' aan het nieuwe kweekproduct meegaf.

Een proefveldverslag uit 1891 van de Proeftuin in Berlikum vermeldt dat alle aardappelrassen op een bepaald moment ziek zijn, met uitzondering van het 'Berlikumer Geeltje'.

In een krant uit 1892 wordt het 'Berltsumer gieltsje' genoemd, en de Landbouw Almanak van Schagen noemt dit 'Gieltsje' in 1892 ook.

In de prospectus van Turkenburg Zaden uit 1892 komt het 'Gieltsje' eveneens voor en in een catalogus van een zaadfirma uit het jaar 1910 worden pootaardappelen van het ras 'Geeltjes' aangeboden.

Naast het 'Wâldgieltsje' en het 'Berltsumer gieltsje' bestaat ook nog het 'Hallumer Gieltsje' en mogelijk ook het 'Marrumer Gieltsje'!

Aanvankelijk werd gedacht dat het hierbij om steeds de zelfde selectie zou gaan, maar beoordeling in het veld door een specialist heeft inmiddels aangetoond dat het om verschillende rassen gaat.

Het mag duidelijk zijn: het laatste woord over de herkomst van het 'Wâldgieltsje' is nog niet gezegd of geschreven.

Eigenschappen

De kleur van de kiemen van het 'Wâldgieltsje' is indigo.

Een prachtige kleur, die vanouds uit een tropische plant van het geslacht Indigofera wordt gewonnen, en werd en wordt gebruikt voor het verven van stoffen.

De Touareg, uit het Sahara- en Sahel-gebied van Afrika staan bekend om het gebruik van stoffen en kledingstukken die met deze plant zijn geverfd.

Ze worden zelfs de blauwe mensen genoemd, omdat hun huid op de duur min of meer met deze kleurstof raakt geïmpregneerd.

De indigo-kleurige kiem van het Wâldgieltsje

Bloemen worden door het 'Wâldgieltsje' maar spaarzaam gevormd, en deze zijn zachtblauw van kleur.

Per pondmaat (1) zijn er meestal niet meer dan 2 tot 3 planten in bloei.

De bloemrijkheid van de aardappel is in belangrijke mate mede afhankelijk van het wel of niet optreden van stressfactoren tijdens de groei.

De knol van het 'Wâldgieltsje' is mooi geel van kleur, te omschrijven als blank geel. De ogen liggen niet erg diep, vergelijkbaar met die van de 'Eigenheimer' (Fries: 'Borger').

De vorm van de knol is enigszins te vergelijken met die van de 'Doré'.

Het loof van het 'Wâldgieltsje' is licht en open.

De deelblaadjes zijn relatief smal en zorgen daarmee voor dit open effect.

Door de openheid van het gewas wordt dit na een bui of na dauwafzetting sneller droog.

Dit kan mogelijk ook gedeeltelijk verklaren waarom het 'Wâldgieltsje' zo weinig gevoelig voor ziekten is.

Juist in 'De Wâlden', met zijn *'smûk skaadzjend beamtegrien'*, landschapselementen zoals dykswâlen en elzensingels die zorgen voor een microklimaat met een hogere relatieve luchtvochtigheid, is deze eigenschap van groot belang.

Het 'Wâldgieltsje' is superieur in zijn weerstand tegen ziekten.

Er is over het algemeen geen ziek loof aanwezig en er is geen doorwas.

Het loof van het 'Wâldgieltsje' rijpt en verouderd snel en dit is misschien een reden voor de lagere ziektegevoeligheid van dit ras.

De 'Wâldgieltsjes' stoppen al vrij vroeg met de groei waardoor de plant minder kwetsbaar is voor aantastingen door schimmels dan een volop groeiende plant. Hij heeft een sterke weerstand tegen schurft (pok) en vormt een mooie blanke aardappel.

Op de klei zijn er echter rassen met een grotere opbrengst ontstaan, die de 'Wâldgieltsjes' hebben verdrongen.

Smaak en gebruik

'Wâldgieltsjes' bezitten een zachte romige smaak en worden bij voorkeur met de schil geconsumeerd.

Dit heeft ook tot gevolg dat alle inhoudsstoffen zo veel mogelijk behouden blijven en hun positieve effecten op het lichaam kunnen uitoefenen.

Er zijn vele bereidingswijzen en recepten met de 'Wâldgieltsjes' mogelijk.

De website www.waldpyk.com biedt nadere gegevens over het gebruik van deze heerlijke aardappel.

Teelt

Er wordt voor de teelt van 'Wâldgieltsjes' matig bemest, ongeveer 80 kg N/ha.

Het is zaak om wijd te planten, want dit ras levert een groot aantal knollen per plant, maar daarentegen zijn de individuele knollen relatief klein.

De teelt wordt op een dusdanige manier uitgevoerd dat dit zo dicht mogelijk bij biologische teelt komt.

De vroegheid van het 'Wâldgieltsje', gevoegd bij de lage nutriëntenbehoefte en de lage ziektegevoeligheid maakt het mogelijk dat deze teelt op een duurzame wijze kan worden beoefend.

Eventuele bespuitingen worden uitgevoerd met de minst schadelijke middelen die voorhanden zijn en met de laagst mogelijke doseringen.

Van de gebruikte middelen en hoeveelheden wordt een overzicht bijgehouden.

De gehele teelt wordt gecontroleerd en gecertificeerd volgens Global GAP.

De pootlorrie wordt gebruikt voor de vroegste aardappelen die worden gepoot; later kan men planten met de plantmachine.

Het 'Wâldgieltsje' heeft een compacte kiem en is daarom niet bijzonder kwetsbaar bij het planten.

De standaard rijenafstand is 75 cm en in de rij worden de Wâldgieltsjes op 40 tot 45 cm onderlinge afstand gepoot.

Handel en verwerking

Het 'Wâldgieltsje' wordt geteeld en op de markt gebracht door kleinschalige telers uit 'De Wâlden'. In samenwerking met Stichting Wrâldfrucht geven zij bekendheid aan dit authentieke streekproduct.

Waar mogelijk en gewenst wordt bij de afzet en de promotie van het 'Wâldgieltsje' gebruik gemaakt van het Streekmerk 'Wâldpyk'.

Stichting Wrâldfrucht sluit zich aan bij de stichting Streekeigen Producten Nederland (SPN) teneinde het 'Wâldgieltsje' te certificeren met het keurmerk 'erkend streekproduct'.

De certificering, en het bijbehorende gebruik van het keurmerk, heeft betrekking op:

- 'Wâldgieltsjes' die volgens de richtlijnen uit dit reglement worden geteeld door telers uit het De Wâlden.
- 'Wâldgieltsjes' van bovengenoemde herkomst die worden verwerkt en/ of verhandeld door verwerkers en handelaren uit 'De Wâlden'.

Stichting Wrâldfrucht houdt hiervoor een actuele telers-, verwerkers- en handelarenlijst bij en informeert SPN over eventuele wijzigingen.

Stichting Wrâldfrucht is er voor verantwoordelijk dat de aangesloten telers en verwerkers werken volgens het voorliggende productiereglement en zich houden aan de afspraken inzake het gebruik van het beeldmerk 'erkend streekproduct' (zie afbeelding).

Productomschrijving

- Volgroeide knollen van het aardappelras 'Wâldgieltsje' en eventuele geconserveerde en anderszins verwerkte eindproducten hiervan.
- De 'Wâldgieltsjes' worden vers, gedeeltelijk na bewaring en verwerkt en onverwerkt op de markt gebracht door de telers zelf of worden geleverd aan handelaren, verwerkers of aan bedrijven in de culinaire sector.

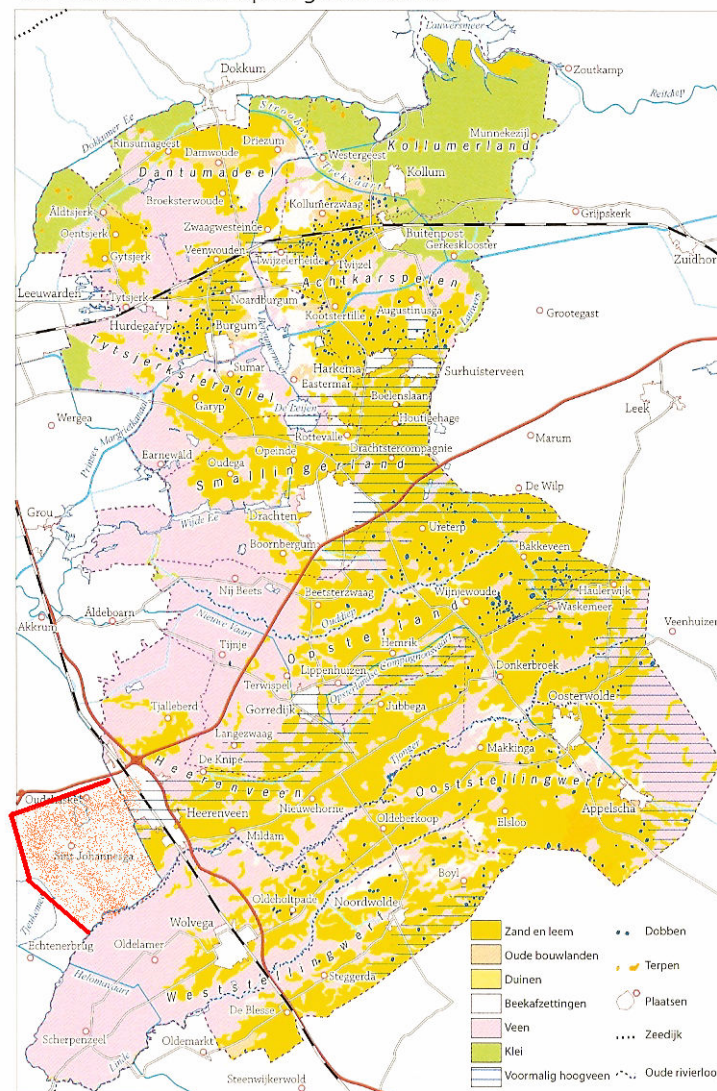
Herkomst grondstoffen (het productiegebied)

Het 'Wâldgieltsje' wordt geteeld in 'De Wâlden'.

De Wâlden omvat het deel van de provincie Fryslân dat is gelegen binnen de begrenzing van de gemeenten Dantumadiel, Kollumerland c.a., Tytsjerksteradiel, Achtkarspelen, Smallingeland, Opsterland, Heerenveen, Ooststellingwerf en Weststellingwerf, alsmede het deel van de gemeente Skarsterlân dat is gelegen tussen A7, A6, Tjonger en A32.

De Wâlden is een gebied met overwegend zandige gronden, dat zich vooral onderscheidt van het andere deel van Fryslân door de bomenrijkdom als gevolg van de ruime aanwezigheid van houtwallen, elzensingels, boswallen, bossen, bosjes en hakhoutpercelen, lanen en wegbegeleidende beplantingen, landgoederen en erfbeplantingen.

De Wouden: landschap en grondsoorten

De Wâlden

De 'Wâldgieltsjes' worden door de volgende telers geproduceerd:

- Familie Wilman Engwierum, teelt op zandgrond te Kollumerzwaag (Gemeente Kollumerland c.a.).

Literatuur:

- (*) Oliemans, Willem H.: 'Het brood der armen' – SDU Uitgeverij, 's-Gravenhage 1988.

Voor meer uitgebreide en gedetailleerde info over het 'Wâldgieltsje', zie www.waldpyk.com en www.grienenest.nl .

Be- en verwerking

- De 'Wâldgieltsjes' worden als volgroeide knol op het veld machinaal of met de hand geogst.
- Er worden naar behoefte eenvoudige, en de gezondheid en het milieu niet belastende, bewerkingen en conserveertechnieken op uitgevoerd, zoals schonen, drogen, sorteren en eventueel koelen, alsmede in de verwerking gebruikelijke traditionele bewerkingen tot geconserveerd eindproduct of gerecht.

Duurzaamheid van de productie

- De teelt van het 'Wâldgieltsje' voldoet aan alle wettelijke bepalingen.
- Het 'Wâldgieltsje' wordt op kleinschalige wijze geteeld en machinaal of met de hand geoogst.
De teelt is ingepast in het kleinschalige cultuurlandschap van 'De Wâlden'.
Er zijn of worden ten behoeve van de teelt van 'Wâldgieltsjes' geen grote ingrepen in het kleinschalige cultuurlandschap gedaan.
- Bemesting vindt plaats met zo weinig mogelijk kunstmest of dierlijke mest.
- Onkruidbestrijding geschiedt in hoofdzaak mechanisch of met de hand; slechts tijdens de start van een teelt wordt waar nodig chemisch bestreden met de minst schadelijke middelen en de kleinst mogelijke dosering
- Bestrijding van ziekten en plagen geschiedt zo weinig mogelijk.
Er wordt wel preventief in het gewas gespoten ter voorkoming van Phytophthora infestans (aardappelziekte).
- Er vindt geen chemische grondontsmetting plaats.
- Indien voor de gebruikte spuitmiddelen biologische of minder schadelijke alternatieven op de markt komen worden deze zo spoedig mogelijk ter vervanging van de huidige middelen ingezet.
- De teelt voldoet aan de eisen van Global GAP.

Telers Walter en Afke Schokker

Controle op naleving van dit reglement

Stichting Wrâldfrucht is verantwoordelijk voor de naleving van dit reglement. Wrâldfrucht maakt hierover afspraken met de betreffende telers en organiseert onafhankelijke controle om hierop toe te zien.

Voor akkoord,

Kwaliteit uit de Friese Wouden

Namens de Stichting Wrâldfrucht:

Naam: H. Pilat

Datum:

Handtekening:

Namens Streekeigen Producten Nederland:

Naam: R. de Bruin

Datum:

Handtekening:

De 'peetvader' van de "Wâldgieltsjes", Jaap Wilman

